

IRODALOM

GYÓRI RÓBERT – STEVEN JOBBITT (szerk.):

Fodor Ferenc önéletrajzai

ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2016, 350 p.

FODOR FERENC (1887–1962) a két világháború közötti időszak egyik kiemelkedő geográfusa volt, aki 1946-tól – kényszernyugdíjasként – a tudományos élet periferiájára szorult és nevét halála után három évtizedig jóformán teljes feled(tet)és homálya fődte. Csak a politikai rendszerváltozás nyitotta meg az utat munkásságának újrafelfedezéséhez, maradó értékét képviselő könyveinek újbóli kiadásához (A Jászság életrajza: 1991; Az elnemsodort falu: 2009). Ekkor végre napvilágot láttak kéziratban hátrahagyott terjedelmes művei is, amelyeket élete utolsó termékeny évtizedében „munkaképessége ellenére teljes munkátlanságra ítélve”, az anyagi és erkölcsi siker legkisebb reménye nélkül alkotott: a sokáig befalazva rejtgetett „bujdosó könyv” TELEKI PÁLról (2001), valamint a magyar földrajztudomány történetének – műfajában egyedülálló – monumentális kötete (2005). Ez a sorozat most Fodor önéletrajzi írásainak publikálásával bővült, ám gazdag kéziratok hagyatékának feldolgozása talán még így sem zárult le; 1944–1945 telén vezetett ostromnaplóját vagy Szatmárról írott kismonográfiájának jó néhány részletét szintén érdemes lenne közzétenni.

Jelen kötet FODOR FERENCnek négy, más-más időben és eltérő céllal, különböző potenciális olvasók számára készült önéletrajzi művét tartalmazza. Az „Emlékezetül” című írást FODOR – pályáivének zenitjén – újonnan épült családi házában alapkövében helyezte el, s a jövőnek, távoli utódainak szánta. Származásának, családi múltjának részletes bemutatása után viszapillant a hosszú, rögös útra, amelyet szegény falusi szűrszabó fiaként – tehetségének, hitének és kemény munkájának köszönhetően – a fővárosi egyetemi katedráig megtett. A társadalmi fölemelkedésnek ezt a személyes sikertörténetét azonban beárnyékolja a nemzet jövője fölött érzett aggodalom. A trianoni döntés felülvizsgálatába, „az isteni igazság győzedelmébe” vetett reményt ellenpontozzák a súlyos szociális gondok, a világszerte tomboló gazdasági válság. „Ma

még nagyon sötét, nagyon szomorú a magyar világ. Nem tudhatjuk, hogy nem nyeli-e el újból a keleti veszedelem, a bolszevizmus. Nem tudjuk, hogy nincs-e máris aláaknázva a magyar talaj. Gyakran szomorú gennyekben fakad fel a társadalmi nyomor, a gazdaságilag mélyen beteg magyar élet. Kevés becsülete van a munkának, a tisztességnek.” – írja FODOR 1931-ben (p. 94).

A „Curriculum vitae”-t Fodor 1940-ben a budapesti egyetem új emberföldrajzi tanszékének vezetésére irányuló, számára keserű kudarcral zárult pályázat anyagához csatolta. Az önéletrajz első oldalát és 12 mellékletét (!) az 1939. évi IV. törvény cikk abszurd előírásai miatt annak igazolására kellett fordítania, hogy – mint írja – „sem saját felmenőim, sem feleségem felmenői között egyetlen zsidó származású tag sem foglal helyet” (p. 106). Ezután pontokba szedett, szisztematikus áttekintést ad tanulmányairól, hivatali pályafutásának állomásairól, kutatói és tanári munkájáról, szerteágazó közéleti és népművelő tevékenységéről. Végül mértéktartóan, tárgyyszerűen összegzi addig elért tudományos eredményeit, kiemelve az ország gazdaságföldrajzának első összefoglalását, a honismeret és a falukutatás elméletének s gyakorlatának fejlesztésére, a statisztikai és térképészeti módszerek földrajzi alkalmazására, valamint a földrajz oktatásának módszertani megújítására irányuló munkáit.

Az „Életem eseményei” címet viselő önéletrajz egészen más természetű: Fodor ebben születésétől egészen 1959-ig kronológiai sorrendbe állítja és a párhuzamosan felvázolt történelmi háttér keretébe illeszti magánéletének és szakmai működésének jóformán hétről hétre követhető fejleményeit. A dátumok pontos rögzítéséből nyilvánvaló, hogy a szerző korábbi napló- vagy naptárbejegyzéseiből válogatta ki és foglalta szikár mondatokba az utólag fontosnak ítélt mozzanatokat, olykor rövid összegzést is fűzve az egy-egy évről felsorakoztatott igen nagyszámú információhoz. A leírtak alapján jól rekonstruálhatók a gyakori utazások és hosz-

szű gyalogtúrák, amelyek során az ifjú FODOR FERENC a hazai tájak bensőséges megismerésére törekedve geográfussá érett. A feljegyzésekből kirajzolódik családalapításának és pedagógusi pályakezdésének nehéz körülményei, valamint szakmai kapcsolatainak és tevékenységi körének fokozatos bővülése. A két világháború közötti időszakban az önéletírás évenkénti adatokat közöl a Fodor-család jövedelméről is, amely az egyetemi tanári fizetést kiegészítő helyettesítési és vizsgadíjakkal, valamint a könyvek, cikkek és előadások tiszteletdíjával együtt a korabeli „kétszáz pengő fix” többszörösére rúgott, s fedezte a tekintélyes méretű Ábel Jenő utcai villa költségeit. E rövid időszakról eltekintve azonban a feljegyzések zöme olyan küzdelmes életútról tanúskodik, amelyben a történelmi sorscsapások következményeit családi tragédiák és egészségi gondok, szakmai téren pedig méltatlan támadások és mellőzések súlyosbították. De tanúbizonyság az írás arról is, hogy FODOR mély hazaszeretete, hite, erkölcsi tisztessége és alkotó kedve a legnyomorúságosabb körülmények között, az országra nehezedő kommunista diktatúra fojtogató légkörében is töretlen maradt.

1941 és 1950 között Fodor több ízben nekifogott, hogy életének előbbi, lakonikusan tömör krónikáját elmélyült, memoár-jellegű írássá bővítsse. Az így létrejött őszinte és önkritikus „Élettörténet” – amelyet feltehetően családjának, leszármazottainak szánt – sajnos 1924-gyel megszakad, ám így is sok érdekes, megkapóan eleven részletet tartalmaz. A szerző szociográfusi gonddal állítja elének gyermekkorának elsüllyedt világát, Körös-menti szülőfalujának, Tenkének 19. század végi társadalmát, majd a túlnyomóan románlakta kisváros, Karánsebes magyar értelmiségének életét. A személyesen megélt történelem tragikus, „alulnézetből” készült tablója rajzolódk ki abból a fejezetből, amely a világháborús összeomlás után teljes káoszba süllyedt

és idegen megszállás alá került ország állapotait írja le. A csonka műben tárgyalt utolsó évek anyagából a magyar cserkészmozgalom kezdetéhez, első külföldi táborozásaihoz fűződő élmények a legérdekesebbek. Fodor 1922 nyarán, vezető cserkészként jutott el Angliába, amely mély benyomást tett rá. Erről így ír: „Itt nyílt számomra először kilátás a nyugat-európai élet felé. Amit láttam, ott megéltem, egész életemen át mély sóvárgással vonzott ilyen életre, kiszakadni a mi koldus-kicsiségünkől, de.../ha még alkalmam nyílt volna is erre, mint ahogy sokszor nyílt, annyira mélyen volt minden gyökerezve a magyar földben és életben, hogy nem tudhattam volna talajt változtatni.”

A kötetnek a szerkesztők – GYÓRI RÓBERT és STEVEN JOBBITT – által jegyzett, angol fordításban is közölt kitűnő bevezető tanulmánya részletesen bemutatja és értékeli Fodor Ferenc pályafutását, valamint vázolja az önéletrajzi írások keletkezésének körülményeit. Az irodalomjegyzék felsorolja a szerzők által felhasznált eredeti dokumentumokat, kéziratokat és levéltári forrásokat, melyeknek feltárása jelentős részben a kanadai történész JOBBITT éveken át folytatott kutatásainak köszönhető. A több szempontból is forrás-értékű Fodor-életrajzok szövege mellett igen figyelemreméltó a kötetnek a családi fényképalbumból származó, értő szemmel válogatott gazdag fénykép-anyaga. Kár, hogy a kis méret és a szegényes nyomdatechnika sokat levon a képek esztétikai értékéből, amely igazán csak a mű elektronikus változatában érvényesül.

FODOR FERENC munkásságának egyik fontos színtere az Eötvös Collegium volt, ahol ő indította el és vezette 1923-tól 1939-ig a kiemelkedő színvonalú földrajzi képzést. A Collegium honlapjáról is letölthető önéletírás-kötet közreadása méltó főhajtás az egykori tudós tanár emléke előtt.

PROBÁLD FERENC

SZILÁGYI F.–PÉNZES J. (szerk.):

Roma népesség Magyarország északkeleti határtérségében

Partium Kiadó, Nagyvárad, 2016, 258 p.

A hazai és a környező országok cigányságának – demográfiai, szociológiai, oktatáspolitikai és egyéb megközelítést egyaránt tartalmazó –, határon átvívelő kooperációban megvalósuló felmérése a kárpát-medencei romákat kutató szakmai körök számára reményt keltő kezdeményezés. 2010-től indulóan erre tett kísérle-

tet a Debreceni Egyetem, illetve a Nagyváradai Partium Egyetem. Az eredményekkel itthon már jó néhány fórumon találkozhattunk, ugyanakkor a közös munka összefoglaló feldolgozása csak 2016-ban indult el. Ennek fontos szeleteit ismerhetjük meg a Partium Kiadó által nemrég megjelentetett kötetből, amely hét, a ro-